

Провадження справи про банкрутство та її місце в системі ознак об'єктивної сторони складу злочину доведення до банкрутства

В.О. Улибіна

здобувач,
Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:

О.В. Кришевич
доцент, кандидат
юридичних наук,
професор кафедри
кримінального права,
Національна академія
внутрішніх справ

У статті визначено ключові ознаки провадження справи про банкрутство з особливістю безпосередньо для злочину у сфері господарської діяльності – доведення до банкрутства. Проаналізовано положення діючого господарського законодавства у сфері неплатоспроможності (банкрутства), а також законодавства в цій сфері, що не набрало чинності.

В статье определены ключевые признаки возбуждения дела о банкротстве с особенностью непосредственно для преступления в сфере хозяйственной деятельности – доведение до банкротства. Проанализированы положения действующего хозяйственного законодательства в сфере неплатежеспособности (банкротства), а также законодательства в этой сфере, не имеющего юридической силы.

In the article the key signs of raising action are determined about bankruptcy with features, what inherent directly for a crime in the field of economic activity are taking to bankruptcy.

Ключові слова: провадження справи про банкрутство, ознаки банкрутства, час вчинення та момент закінчення злочину.

Постановка проблеми

На сьогодні правовідносини, що складаються у сфері фінансової неспроможності (банкрутства) та забезпечення майнових прав кредиторів, є питанням актуальним. Першим етапом законодавчих нововведень галузі відносин неплатоспроможності, що стосувалися кримінально-правових відносин, у зв'язку з прийняттям 15 листопада 2011 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI, деякі злочини у сфері банкрутства було декриміналізовано, зокрема: фіктивне банкрутство (ст. 218 КК України), приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220 КК України) та незаконні дії в разі банкрутства (ст. 221 КК України).

Другий етап законодавчих змін стосувався нормативно-правового акта, що регулює господарсько-правовий аспект підстав та умов процедури відновлення платоспроможності або визнання банкрутом, зокрема Закону України «Про відновлен-

ня платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року. Верховна Рада України 22 грудня 2011 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон), однак він набуде чинності лише з 18 січня 2013 року. Убачаючи наявність суттєвих змін господарського законодавства у сфері відносин (неплатоспроможності, банкрутства), проаналізуємо, як вони вплинуть на вчинення злочину – доведення до банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика порушення провадження у справі про банкрутство та її взаємозв'язок із злочинами у сфері банкрутства, зокрема доведення до банкрутства, досліджувалися такими науковцями: О.Г. Фролова, Н.М. Ляпунова, Б.М. Грек, Є.Г. Болдарь. Однак, ураховуючи відмінність чинного українського законодавства від досліджуваного вищезазначеними вченими у сфері господарського та кримінального права,

питання взаємозв'язку порушення провадження у справі про банкрутство та об'єктивної сторони злочину доведення до банкрутства змінилися й потребують оновленого аналізу та порівняння.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Кримінально-правова характеристика злочину доведення до банкрутства (ст. 219 КК України) неможлива без аналізу господарського законодавства у сфері відносин неплатоспроможності (банкрутства). Позиція Є.Г. Болдарь, яка проводила комплексне дослідження злочину незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221 КК України), зводилася до того, що злочин доведення до банкрутства може бути вчинено до моменту порушення справи про банкрутство [7, с. 53]. Окрім того, у ґрунтовних дисертаційних дослідженнях злочинів у сфері банкрутства, проведених вищезазначеними вченими, питання провадження порушення справи про банкрутство розглядалося без специфічних, притаманних ознак злочинів у сфері банкрутства, у тому числі злочину доведення до банкрутства. Пропонується виокремити особливості стадії порушення провадження справи про банкрутство в контексті злочину доведення до банкрутства.

Формулювання цілей статті

Головною метою статті є дослідження стадії порушення провадження у справі про банкрутство, які у свою чергу дають змогу розширити зміст об'єктивної сторони складу злочину, передбачено ст. 219 КК України, зокрема в частині, що стосується її факультативних ознак. Крім того, аналіз стадії порушення провадження у справі про банкрутство господарським судом дасть можливість розглянути момент закінчення вказаного злочину з іншої точки зору.

Вклад основного матеріалу дослідження

З огляду на зазначене, варто безпосередньо порівняти положення Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у чинній редакції й такій, що не набула чинності), що стосуються: термінології

закону, передумов і підстав порушення провадження у справі про банкрутство. У чинній редакції, термін «неплатоспроможність» визначається як неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі із заробітної плати, а також виконати зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [1, ст. 1]. Стосовно нової редакції Закону, термін «неплатоспроможність» визначається як неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через відновлення його платоспроможності [2, ст. 1].

Як бачимо, визначення неплатоспроможності в новій редакції є значно чіткішим і таким, що не містить у собі роз'яснень щодо грошових зобов'язань, які становлять неплатоспроможність боржника. Другим ключовим терміном є «банкрутство», яке у чинній редакції Закону визначено як факт визнання господарським судом неспроможності боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. У новій редакції Закону термін «банкрутство» визначається як визнання господарським судом неспроможності боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені в порядку, визначеному цим законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Проаналізувавши ключову термінологію процедури банкрутства, підсумовуємо, що нова редакція Закону, спрямована, у першу чергу на всі можливі досудові (санація) та судові заходи (судова санація, мирова угода) щодо відновлення платоспроможності боржника. Спрямованість нової редакції Закону може вказувати, по-перше, на його прокредиторський характер та, по-друге,

на те, що процедура ліквідації боржника значно затягнута в часі через застосування заходів відновлення його платоспроможності. Таким чином, набуття чинності новою редакцією Закону може призвести до появи значних перешкод під час скоєння злочину доведення до банкрутства.

Стосовно чинної редакції Закону, то єдиною підставою порушення провадження справи про банкрутство є наявність безспірних вимог кредитора (кредиторів) до боржника, що сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку [1, ч. 3 ст. 6]. Під безспірними вимогами кредиторів розуміються вимоги кредиторів, визнані боржником, підтвержені виконавчими документами чи розрахунковими документами, за якими відповідно до законодавства здійснюється списання коштів із рахунків боржника. Розмір безспірних вимог кредиторів розраховується в такій одиниці, як мінімальна заробітна плата, що визначається як законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт) [3, ч. 1 ст. 23].

Таким чином, боржник і потенційний суб'єкт злочину не буде оскаржувати та визнавати спірними вимоги кредиторів. Якщо для злочину, передбаченого ст. 219 КК України, вимоги кредиторів до боржника є безспірними, то вимоги кредиторів до боржника, який є суб'єктом адміністративного правопорушення приховування стійкої фінансової неспроможності, передбаченого ст. 164-15 КУпАП, є спірними. Невизнання вимог кредиторів, що підтвержені виконавчими документами (зокрема наказами господарських судів щодо виконання рішень суду) у контексті ст. 164-15 КУпАП, можуть оскаржуватися боржником до апеляційних і касаційних інстанцій спеціалізованих судів України. Такою поведінкою боржник відтягуватиме процес визнання вимог кредиторів, а тому характер їхніх вимог у рамках адміністративно-

го правопорушення приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164-15 КК України) є спірними.

Варто зауважити, що вперше господарським законодавством у сфері відносин неплатоспроможності (банкрутства) ставляться під сумнів вимоги кредитора. Так, у новій редакції Закону, визначено, що господарський суд може відмовити у відкритті провадження по справі про банкрутство, якщо до боржника заявлено вимоги, які не є безспірними [2, п. 6 ч. 1 ст. 14]. Вищевказані зміни зовсім не позначаються на факті вчинення злочину доведення до банкрутства, однак для адміністративного правопорушення приховування стійкої фінансової неспроможності це положення може призвести до подальшого приховування стану фінансової неспроможності.

Крім того, нова редакція Закону відходить від позиції неодмінної доведеності факту стійкої фінансової неспроможності та ставить під сумнів факти неплатоспроможності боржника. Так, у новій редакції Закону встановлено, що провадження у справі про банкрутство може бути припинено, якщо господарським судом не встановлені ознаки неплатоспроможності боржника [2, п. 11 ч. 1 ст. 83]. Таким чином, нова редакція Закону створює сприятливі умови для вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 164-15 КУпАП.

Головною умовою порушення провадження у справі про банкрутство є визначення кола осіб, які мають право подати заяву про порушення провадження у справі про банкрутство. Відповідно до ч. 2 ст. 6 чинного Закону право на звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство мають боржник і кредитор. Безумовно, у рамках вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, боржник, який виступає потенційним суб'єктом злочину за ст. 219 КК України, знаючи про реальний і дійсний факт стійкої фінансової неспроможності та маючи на меті визнання господарським судом стану банкрутства, не чекатиме активних дій кредиторів та одразу подаватиме заяву щодо порушення справи про банкрутство.

Отже, можна припустити, що вчинення злочину доведення до банкрутства звужує коло осіб, які мають право подавати заяву щодо порушення відповідної справи.

Однак у новій редакції Закону передбачена норма, що суттєво може ускладнити процес вчинення злочину доведення до банкрутства. Зокрема ч. 2 ст. 5 встановлює, що у разі виникнення ознак банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати засновникам (учасникам, акціонерам) боржника, власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства. Цей обов'язок, по-перше, унеможливує тривале приховування факту стійкої фінансової неспроможності; по-друге, потенційним кредиторам боржника надається час для координації дій щодо визначення заходів досудової санації; по-третє, процедура провадження справи про банкрутство буде значно затягнутою в часі у зв'язку із застосуванням усіх можливих заходів із відновлення платоспроможності боржника.

Доцільно також проаналізувати правові наслідки розгляду господарським судом заяви про визнання банкрутом. Так, у процесі розгляду справи про банкрутство, порушеної у зв'язку з умисними діями боржника щодо доведення до банкрутства, деякі господарсько-процесуальні норми втрачають свій зміст. Зокрема, це стосується відзиву боржника на заяву про порушення справи про банкрутство [1, ч. 3 ст. 11]. Змістом заяви повинні бути дані, що ґрунтуються на запереченні вимог заявника (у цьому разі – кредитора). Оскільки вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, ставить на меті прискорення процедури визнання банкрутом, відзив боржника, який своїми умисними діями призвів до передумов банкрутства, втрачає будь-який зміст, адже, по-перше, заяву про порушення справи про банкрутство здебільшого подає боржник; по-друге, боржник не заперечує, а навпаки визнає заборгованість перед кредиторами.

Отже, є певні особливості стадії провадження справи про банкрутство в господарському суді в рамках вчинення зло-

чину, передбаченого ст. 219 КК України. По-перше, ця стадія містить звужене та прискорене застосування заходів щодо відновлення платоспроможності боржника; по-друге, мета порушення справи про банкрутство – це ліквідаційна процедура та визнання боржника банкрутом; по-третє, саме на стадії порушення справи про банкрутство правоохоронні органи можуть дізнатися та розпочати розслідування злочину доведення до банкрутства. Сприяння у викритті цього злочину здійснюють розпорядники майном боржника (виявляють ознаки доведення до банкрутства) та кредитори, які можуть подати заяву про потенційний факт вчинення злочину до правоохоронних органів.

Встановлення меж вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, дуже тісно пов'язане з визначенням факультативної ознаки об'єктивної сторони цього злочину, а саме із часом вчинення злочину та визначенням моменту його закінчення.

Варто зупинитися на деяких твердженнях щодо часу вчинення злочину. У загальному розумінні час вчинення злочину – це певний проміжок часу (та чи інша частина року, місяця, тижня, доби), протягом якого особа вчиняє передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність (незалежно від моменту настання суспільно небезпечних наслідків) [8, с. 127]. На думку, В.І. Борисова та Ю.А. Пономаренко часом вчинення злочинів із матеріальним складом є час вчинення особою суспільно небезпечної дії або бездіяльності, незалежно від часу настання їх суспільно небезпечних наслідків, що зазначені в законі. Настання останніх свідчить про закінчення злочину [4, с. 15]. За твердженням М.І. Хавронюка часом вчинення закінченого злочину з матеріальним складом, є час настання суспільно небезпечних наслідків. Такий висновок ученого ґрунтується на тому, що відповідно до ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. Якщо ж наслідки є обов'язковою ознакою відповідного складу злочину, то їх

відсутність виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності, відтак не дає змогу визнати вчинену нею дію або бездіяльність злочину [5, с. 20].

Отже, у зв'язку з дослідженням злочину доведення до банкрутства, зокрема об'єктивної сторони злочину, висловлюємо позицію, що стадія порушення провадження справи про банкрутство господарським судом є часом вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК України.

Однак, проблемним є визначення моменту закінчення злочину. Оскільки доведення до банкрутства (ст. 219 КК України) є злочином із матеріальним складом, він вважається закінченим із моменту настання наслідків. На думку Т.М. Данилюка, є два поняття закінчення злочину: момент закінчення злочину як реального факту (фактичний момент закінчення злочину) та зафіксований у законі через використання різних конструкцій абстрактний момент закінчення злочину (нормативний момент закінчення злочину) [6, с. 283].

Проблематика моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, є досить складною та суперечною. Диспозиція вказаної статті побудована таким чином, що одне діяння призводить до декількох наслідків, зокрема, спричинення факту стійкої фінансової неспроможності та спричинення шкоди кредиторів. Оскільки доведення до банкрутства є злочином із матеріальним складом, він є закінченим із

моменту спричинення шкоди кредитору, однак, вважаємо, що момент закінчення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, варто розглядати з іншої точки зору.

На нашу думку, диспозицію ст. 219 КК України необхідно змінити, зокрема йдеться про обов'язкове посилання на визнання банкрутства в судовому порядку. Тобто, якщо визначити, що умисні дії «призвели до стійкої фінансової неспроможності, визнаної в судовому порядку», то одразу стає зрозумілим, що моментом закінчення злочину доведення до банкрутства стане день винесення постанови господарським судом про визнання боржника банкрутом. Таким чином, назва та диспозиція ст. 219 КК України буде відповідати умовам господарського законодавства у сфері банкрутства.

Висновки

Ураховуючи вищевикладене, важливими є такі висновки. Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, повинен бути зафіксований не на моменті спричинення наслідків у вигляді шкоди кредитору, а повинен бути прив'язаний до винесення постанови господарського суду про факт банкрутства конкретної юридичної особи. Крім того, під час дослідження стадії провадження справи про банкрутство встановлено та обґрунтовано, що стадію порушення такої справи необхідно розглядати як час вчинення злочину.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/print1332753199377943>
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 № 4212-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>
3. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95%D0%B2%D1%80/print1332753199377943>
4. Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташис, В.Я. Тація. – 3-є вид., переробл. та доповн. – Харків : Одиссей, – 2006. – 1065 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 5-те вид., переробл. та доповн.; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К. : Юридична думка, 2008. – 1164 с.
6. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Випуск № 3, 2008. – 425 с.
7. Болдарь Г.Є. Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.08 / Г.Є. Болдарь. – Львів, 2007. – 226 с.
8. Ломако В.А. Кримінальне право України. Загальна частина / В.А. Ломако. – Київ-Харків : Юрінком Інтер-право, 2000. – 416 с.